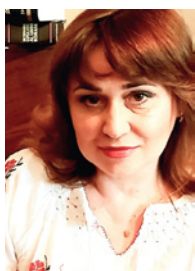

Silvia STRĂTILĂ

Intelectualul mai caută adevărul în moralitate

S.S. – licențiată în pedagogie, profesoară de limba și literatura română și universală; 33 de ani de experiență pedagogică; organizator al activităților culturale și extrașcolare cu elevii și cu adulții; formator de opinii. Absolventă a Universității de Stat din Moldova (1983-1988).

A publicat peste 200 de articole în reviste și ziare ca „Făclia”, „Literatura și Arta”, „Univers Pedagogic”, „Natura”, „Ziarul Universității”, „TIMPUL”, „Didactica Pro”, „Clipa siderală”, „Luminătorul”, „Crai nou” (Suceava), „Cuvântul” (Rezina), „Scânteii galbene” (Bacău).

Tema intelectualului, predată prin intermediul operelor literare în clasele de liceu, adică elevilor de 16-18 ani (astăzi, mulți dintre aceștia formează o generație pentru care încrederea nu mai este în virtuți, dar în marketizarea emoțiilor), este mai curând percepută ca o acuză sau ca o sfidare a propriului caracter de adolescent plin de orgoliul tinereții efemere. Operele scrise pe această temă sunt plictisitoare pentru unii, prea mulți din aceeași clasă, și cu prea multe semne de întrebare pentru acei care, în virtutea solidarității lor organice cu „sufletele tari” (expresia este preluată de la Camil Petrescu) ale personajelor, constată mai târziu, la maturitatea lor deplină, că societatea îi exclude. Orice efort al profesorului, mai ales al celui care crede în cultura axiologică salvatoare a păstrării unei societăți morale, se reduce la alinierea a doi-trei tineri care se vor încadra în categoria intelectualilor intransigenți. Omul de calitate sau omul aparte, spunea actorul și scriitorul Dan Puric, întotdeauna, a fost în minoritate. Inteligența, o etichetă morală incoruptibilă, cea mai elegantă marcă ce-l caracterizează pe intelectual, Thibaudet o definește ca o calitate a nuanței, scrie criticul literar Eugen Simion în *Timpul trăirii. Timpul mărturisirii (Jurnal parizian)*:

„M-a încântat această remarcă și am notat-o, cred, undeva. Mă gândesc, totuși, că nu-i suficientă. Intelligent este, înainte de toate, omul care vede esențialul într-o chestiune. Fără această calitate, inteligența bate drumuri care nu duc unde trebuie. În al doilea rând, omul inteligent este un om al adevărului. Chiar dacă adevărul nu este sigur și chiar dacă nu este ușor de aflat, omul inteligent trebuie să-l caute. Și, vorba filozofului, nu caută decât ceea ce deja a aflat. În fine, nu este suficient să cauți adevărul și să vezi esențialul, este important, este indispensabil să vezi nuanțele din preajma esențialului și adevărului. Mai trebuie spus ceva, și anume ceva despre bunătatea inteligenței. Am scris, cred, odată, că bunătatea este o formă a inteligenței. Se poate spune și că inteligența este expresia bunătății spiritului” (Simion 1999: 377).

Personajele care sunt o expresie a nuanței, un „om al adevărului” mereu în căutarea inteligenței, insuficientă ca sațietate spirituală, oricât de mult ar avea-o, le putem găsi în literatura română, în perioada marilor clasici. Modele de performanțe intelectuale au supus atenția cititorului Camil Petrescu în *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, conturând pe intelectualul Ștefan Gheorghidiu, care trăiește drama ideilor și a dragostei de absolut; în *Patul lui Procust*, construind eroi titanici ca George Demetru Ladima sau Doamna T, ca să nu îl excludem pe nobilul, dar manieratul Fred Vasilescu, condamnați să trăiască într-o lume în care ipocriții sunt la putere. Liviu Rebreanu îl creează pe Apostol Bologa în romanul *Pădurea spânzuraților*, un prototip al generației de intelectuali. Pentru a (nu) ne atrage observațiile vizibile ale cititorului cult, prea inteligent să nu știe că literatura și cultura română, dar și cea universală recunoaște cultura vastă a lui Mihai Eminescu, ancorată în cea națională, menționăm că înaintea clasicilor, preocuparea lui Eminescu a fost punerea în evidență a celui care merge deasupra tuturor – prototipul fenomenologiei spirituale, fie că este geniu, poet, savant sau un tânăr conducător de inimi spre lumină. În acest sens, amintim de înaintemergătorul poet care a evocat titanismul lui Toma Nour din *Geniu pustiu* sau absolutul ca pledoarie în mintea Sărmanului Dionis din nuvela cu același nume. Lista intelectualilor pe hârtie, adică în operele scriitorilor români sau universali, este deschisă și lungă (cititorul avizat o poate extinde): Gavrilescu din nuvela *La țigănci* de Mircea Eliade, Victor Petrini din *Cel mai iubit dintre pământeni* de Marin Preda, Faust din opera cu același titlu de Goethe,

intelectualii lui Fiodor Dostoievski, contestați de societatea de atunci și puțin interesați, sau poate deloc, de lumea modernă, aflată în pragul sacralizării, dar salvați de cititorii creștini (puțini și ei) – prințul Mișkin din *Idiotul* sau Aleoșa din *Frații Karamazov*. Reminiscente ale intelectualilor, pe care sistemul sovietic nu a reușit să-i evacueze din mediul pauperizat de intelectuali, rămas prea sărac din cauza deportărilor, găsim la romancierii contemporani, în romanul *Singur în fața dragostei* de Aureliu Busuioc pe Radu Negrescu sau în romanele lui Ion Druță, pe Horia din *Clopotnița* etc. Intelectualul, și nu orice fel de intelectual, acela înzestrat cu o maximă luciditate, omul ales sau, după cum menționează criticul Alex Ștefănescu, *omul proscris*, întotdeauna a fost o putere de decizie, căruia i s-a îngădit posibilitatea să și-o manifeste. Istoria însă ne arată că acești titani ai gândirii, în al căror potențial intelectual „universul fără margini e în degetul lui mic”, intimidează. Entuziasmul profesorului (acesta nu va exclude, bineînțeles, tipologia intelectualului în care-și prolifică și înnoiește statutul) este să transmită modelul omului care este capabil să fortifice cultura. Preferat să fie selectat pentru a fi studiat, datorită, probabil (marja de eroare mi-o însușesc), eroului simpatic al cărții, un adolescent ambițios din romanul lui Mircea Eliade *Romanul adolescentului miop*, perceput de unii tineri drept un tip ciudat, iar de alții, care, măcar o dată, au adormit cu cartea deschisă și cu lumina aprinsă în timpul sesiunii și nu numai, este înțeles drept un tânăr care inspiră. Ce va înțelege un adolescent din confesiunile protagonistului, a cărui dorință hotărâtă de viitor este să cunoască una-două limbi străine și agilitatea folosirii vreunui gadget: „Trebuie să mă cunosc. Trebuie să știu odată sigur cine sunt și ce vreau. Am amânat mereu lucrul acesta, pentru că mi-era teamă. Mi-era teamă că nu voi izbuti să-mi luminez sufletul sau că lumina ce va aluneca asupra-i să nu mă îndurereze. [...] Am hotărât de multe ori să mă analizez până la capăt, să pătrund cât mai adânc și calm în suflet. Dar n-am izbutit. Niciodată nu m-am putut concentra. N-am putut gândi asupra mea însumi. De câte ori încercam să mă analizez, mă trezeam într-un întuneric desăvârșit. De unde să încep să mă caut? Unde aș putea fi eu însumi? [...] Pentru că eu vreau să mă cunosc, pentru a înțelege calea pe care va trebui să pășesc. Dar tot ce am scris până acum știu că nu e adevărat. Știu că există un singur suflet, răsfrânt în mii de atitudini trecătoare. Că același suflet se află îndărătul tuturor stărilor de conștiință.

Că, de multe ori, se strecoară într-însul stări de conștiință străine, dar acestea sunt trecătoare și pot fi îndepărtate la cea dintâi cercetare lăuntrică. Eu simt, deci, că există un singur suflet în mine. Dar cum să ajung la el? Lucrul mi se pare atât de greu, încât mă înfioară. [...] Când încerc să mă găsesc pe mine însumi, însă, nu am nicio metodă, nicio indicație. Mie mi se pare o lume nouă. Am vrut să mă lămuresc citind cărți de psihologie, dar în cărțile de psihologie nu se găsește ceva ce caut eu. Acolo se cercetează alte lucruri, interesante, dar nu mijlocul de a mă cunoaște pe mine însumi. [...] Sufletul meu... Iată ceea ce mă tulbură. Nu-l pot aduce la lumină. Aș vrea să-mi găsesc sufletul cum găsesc pancreasul unui câine la anatomie. Să-l măsoar, să-l cântăresc și să-l prețuiesc în valori. Aș vrea să știu dacă sufletul meu e sufletul unui adolescent sau al unui mascul întărit. Dacă eu sunt un om de știință sau un sentimental. Dacă mă pot încrede în preocupările mele actuale sau trebuie să fiu bănuit și să mă tem de timpuri și schimbări. Mă întreb dacă voi regreta mai târziu adolescența pe care mi-am petrecut-o absurd? De multe ori, izbândesc. Lucrez până noaptea și adorm fericit că m-am învins pe mine” (Eliade 1989: 82). Experiența multor pedagogi va confirma reticența unor elevi (cifra pe care eu o cunosc este revoltătoare) ai veacului nostru de a înțelege frământările lui Radu Giurgea care aspiră să dobândească cunoștințe, să-și depășească limitele, să-și formeze o cultură minoră. De fapt, evoluția intelectuală a protagonistului a fost reprezentată mai târziu prin ființa integrală a lui Mircea Eliade. E ceea ce și-a dorit autorul înserând în mintea personajului creat: „În adolescență voiam să trăiesc prin operele mele”. Un intelectualist, după cum remarca Tudor Vianu, „o natură reflexivă și pătrunzătoare, care suferă pentru ce gândește și analizează”, este eroul lui Camil Petrescu, Ștefan Gheorghidiu, din romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*. Tânărul student de la Filozofie este mai aproape de vârsta liceenilor, iar povestea de dragoste și orgoliul că „cea mai frumoasă fată de la Universitate” îl iubește sunt aspecte narrative care atrag cititorul până într-un punct. Intelectualul superior, lucid și atras de jocul pur al ideilor, Gheorghidiu este incapabil să se adapteze într-o lume care e condamnată să corespundă dimensiunilor patului procustian, de aceea refuză mutilarea (adaptarea), anticipând acceptarea compromisului. Născut să semene în lume virtuți, intelectualul camilpetrescian, condamnat la singurărate prin chiar virtuțile

sale, mărturisește cu sinceritate că lupta sa de a schimba lumea este donquijoteană. Și în acest sens, tânărul farmaci din generația media, care, printr-un copy-paste, se bucură de un câștig pe termen scurt, dacă nu va dezaproba, va înțelege și mai greu singura conștiință, prea extinsă și intrinsecă marilor spirite: „Unica realitate e aceea a conștiinței mele”.

Societatea noastră, mai precis mediul nostru, încremenită într-o continuă criză culturală, într-o epocă a postadevărului, iar cultura noastră, aflată în ținta erodării, sunt cauzele venite din orgoliul, devenit o reală obișnuință de a contesta valorile consacrate. Ar trebui să se găsească niște anticorpi împotriva erodării societății. O soluție estetică, (ne) scrisă în codul deontologic al existenței noastre, vine din incantabila propunere a esteticianului Alex Ștefănescu, care îndeamnă cititorul că „trebuie să admirăm intelectualii, trebuie să avem arta de a admira” (vezi <https://cutt.ly/5cWRH6K>). Moralitatea acestui argument poate că va avea mai mult temei atunci când, susținea Mitropolitul Bartolomeu Anania, „intelectualul va fi și în biserică”, altfel, „rațiunea umană fără Rațiunea divină face pași corecți în direcția greșită”, spunea Părintele Patriarh Daniel. Abolirea intelectualului de credință se poate găsi în exemplul clasic al personajului Apostol Bologa din romanul *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu sau în romanele lui Dostoievski, greu să numesc doar unul în care acestea nu-și găsesc desăvârșirea decât revenind la cel dintâi Cuvânt. Rătăcitoare în falsul umanism al lumii, aceste personaje străbat Ierusalimul Ceresc, se mântuie, se împlinesc, atunci când lumina propriei conștiințe le resuscită dorința de a muri mucenicește pentru Creator. Există literatură bună, opere canonice în spațiul cultural universal, fără să trecem cu infatuire pe lângă bibliotecile noastre, astăzi doldora de autori autohtoni care au lăsat opere de mare preț. Cu fața spre universalitate, dar ancorat în spațiul național, după cum ne îndemna Titu Maiorescu, intelectualul de azi – profesorul, mai aproape de noi ca întotdeauna, (dacă nu îl simțim aproape, să ne ducem noi către el) mai are forța, dar mai ales misiunea, să cultive iubire de carte, să resuscite modele sacre de trăire autentică, să transforme sala de clasă, oriunde s-ar afla ea acum – în școală sau în școala de acasă a copilului – într-o biserică din care să nu lipsească adevărul din cuvântul cel dintâi. Misiunea intelectualului, dacă ar mai fi și creștină, este să-și îndrepte discursul spre retorica morală. Ar mai putea fi reînviată?

Bibliografie ■

Călinescu 2005 = Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității*, Iași, Polirom, 2005.

Cimpoi & Șchiopu 2001 = Mihai Cimpoi, Constantin Șchiopu, *Literatura română, manual pentru clasa a XII-a*, Chișinău, Litera, 2001.

Eliade 1989 = Mircea Eliade, *Romanul adolescentului miop*, București, Minerva, 1989.

Petrescu 1991 = Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Chișinău, Hyperion, 1991.

Simion 1999 = Eugen Simion, *Timpul trăirii. Timpul mărturisirii (Jurnal parizian)*, București, Mercur, 1999.